

KAUKSI KOOLIMAJAD 1810-2015

1. Piho talu.

1810 -1868

58a.

Esimene Kauksi koolimaja asus kohas, mida tuntakse Piho talu nime all. Selle koha peal asus isegi 2 koolimaja. Esimene neist ehitati valmis **1810.a.**, siis kui koolitööga üldse alustati. Põlva kihelkonna koolikonvendi protokollist 1810 a. kevadel: „Moisekats – Siin käib ühes koolis 30 õpilast. Kauksi külast ei käinud selles koolis mitte ühtki õpilast. Sellepärast on ehitamisel Kauksi külla teine koolimaja.”

1810.a. sügisel kirjutab Põlva kirikuõpetaja juba nõnda: „Kauksi külas on sellel sügisel samuti uus koolimaja valmis saanud, mida aga mul pole veel võimalust näha olnud, aga olen kuulnud, et see olevat ruumikas ja hea.” (EAA. 1197.1. 286-7; 1810)

Kuna koolimaja jäi aja jooksul väikseks ja lagunes, siis ehitati **1837.a.** samasse kohta uus ja suurem maja.

Kustas Anijalg, 75 a. vana, mäletas oma vana koolimaja 1927. aastal nii: „**1859. a.** oli kool üheruumiline. Kooliõpetaja eluruum ja klass olid üheskoos. Kool oli 4 päeva nädalas. Peale selle käisid vanemad lapsed 1 päeva nädalas vennastekoguduse palvemajas [avatud 1823. a.] koolis. Õppus oli peast. Õpetati piiblilugu ja piiblisalme, lugemist (veerides testamendist), rehkendust (lahutamist ja liitmist), laulmist (koraali, õpetaja laulis viisi ette, lapsed laulsid järgi. Kauksi koolis 70. aasta eest õpetaja ise ei mõistnud ka kirjutada. Koolis anti peksta, 5 vitsahoopi. Peksis harilikult koolivanem. Õpilasi pandi karistuseks ka hernestele põlvili.”

Neist esimestest koolihoonetest pole midagi säilinud. Kõik praegused ehitised selles talus on hilisema päritoluga. Kui 1868 valmis kolmas koolimaja, siis viimase Piho talus õpetanud koolmeistri Jakob Vardja pere ostis Piho koha päriseks. Piho talu hakkas nüüd kuuluma Jakob Vardja poegadele Jaan ja Joosep Vardjale. Kuna oli 2 perekonda, siis ehitati ka kahed hooned. Joosep Vardja lahkus varsti Kauksist, temast sai koolmeister Jaanimõisa koolis. Tallu jäi Jaan Vardja pere. Pärast Jaan Vardja poja Joosep Vardja surma 1944. a. tulid tallu päris võõrad inimesed. Seal on elanud Hindriksonid ja Armilde Reili pere ning Morozovid. Joosep Vardja poeg Eduard [Koit Vardja isa] elas pärast Piholt lahkumist Kauksis naise kodus Palgi talus.

2. Koolitalu (Vähi talu)

1868-1919

51 a.

Järgmises, kolmandas koolimajas, Kauksi koolitalus, õppisid Kauksi koolilapsed 51 aastat ja 4 kuud.

1868.a. sügisel oli Kauksis valmis saanud uus koolimaja, mis asus Kauksi jõe orust Tartu poole mineva tee ääres. Aga tee ei käinud tollal üldse niimoodi otse nagu praegu ja polnud ka praegust uut silda. Tee keeras tol ajal Lutsari juurest Pärandi juurde, sealt edasi Juuriksonist mööda, läks üle jõe praeguse vana silla kohal, edasi läks tee mööda endise rahvamaja eest, rahvamaja taga oli tol ajal Kauksi sepikoda, edasi läks tee Männisteni ja sealt pööras vasakule mäest üles ja jõudis nii uue koolimaja juurde.

Vald oli ostnud mõisalt maa spetsiaalselt kooli jaoks ja seda maad nimetati nüüd koolimaaks ja sinna rajatud talu koolitaluks. Selle koolimaja avamist kajastati ka 18.12.1868 tolelaegses „Eesti Postimehes“ . Vt. lisana ka koolitalu plaan.

Uus koolimaja oli mõeldud algselt 40 lapsele. Pastor Schwartz kirjutas selle maja kohta 1869.a. kevadel: „Maja on täitsa uus ja väga hea”.

Selles majas õpetasid lapsi **Adam Zirnask, Daniel Naruson, Gustav Pennert ja Hendrik Narusberg**. Seda maja kasutati ka seni vallamajana, kuni valmis uus vallamaja Moostes.

Aja jooksul jäi ka see koolimaja vanaks ja väikeseks.

Alljärgnevad sõnumid selle koolimaja olukorra kohta on ajalehtedele saatnud Kauksi koolmeister Hendrik Narusberg, kes oli ka kauaaegne „Postimehe” kirjasaatja.

PM 1907, 07.06, lk.3. [Hendrik Narusberg]

„1.skp. [juuni 1907] tuli **Moisekatsi valla volikogul** muu seas päevakorrale ka koolide küsimus. Vald ise on üks väiksematest, umbes 600 maksualust liiget ja peab 3 kooli üleval. Mõni aasta tagasi tegi volikogu otsuseks koolide arvu 2 pääle alandada, et jõudu oleks neid natuke parema järje pääle aidata ja pandigi Moisekatsi külakool seisma külas, kust mõis omal ajal [1866] talud ära hävitas ja maad mõisa külge võttis. Kuid ülemus vaatas asja peale teisiti ja kool pandi jälle käima. Palgaks kooliõpetajale määrati raha, sest et mõis muu seas ka kooli maad ära võttis. Niisamuti rahapalga saab Jaanimõisa õpetaja, sest et ka selle kooli maad võttis mõis ära, mõnesuguste kaebtuste tagajärjel kohaliku rahva enda seast kooliõpetaja pääle. Koolimaade äravõtmise tagajärjel valitses vallarahva ja mõisa vahel tuntud terav olek. Kolmanda, **Kauksi kooli maa aga on valla poolt päriseks ära ostetud** ja on raha juurdelisandusega kooliõpetaja palgaks määratud. Koolimajad on kõik umbes 40 aastat vanad ja viletsad. **Kauksi oma näitabki väljastpoolt koolimaja nägu, on sugu kohendatud, kuid seestpidi ei täida ta vähematki praeguse aja nõuet.** Kooliõpetaja ja õpilaste tervis peab palju kooli puuduste all kannatama.

Tähendatud päeval tehti pika vaieluse järele ometi tänuväärt otsus: Jaanimõisa kool maha lõhkuda ja asemele uus ajakohane maja ehitada. **Kauksi kooli juurde otsustati elaja lauta ehitada.** Vallamaks on isegi kõrge. Et ta aga vaesematel maksjatel ülejõuliseks ei läheks, selleks peaks vald sammusid astuma ja ehituse kuludeks raha mujalt nõutama. Võimalust selleks on. Sest vallal on umbes 9000 rbl. kapitali kasusid kandmas.“

ELU 1908, 05.02., lk.3 Põlvast X. [H. Narusberg]

Moisekatsi vald kannab oma koolide eest jõudumööda hoolt. Suvel ehitati Jaanimõisa küla vana koolimaja asemele uus ajakohane. Eestuleval suvel tahetakse sedasama Moisekatsi küla koolimajaga teha. Nagu kuulda, anda kohalik mõisaomanik selleks vakamaa põldu ja kõik ehitusmaterjali kingituseks. **Võõraslapseks jääb siiski veel Kauksi kool. Maja on väljastpoolt vooderdatud ja värvitud, aga seestpoolt puhub seinapragude vahelt sissetungiv tuul ju igasuguselt lambilt tule ära.** Inspektor pani neid korratusi kooliõpetaja arvele ja ütles viimasel revideerimisel õpetaja esialgu ametist lahti. Pärast leidis aga asi selgitust. Nagu nüüd kuulda, tahetakse ka viimase koolimaja juures mõnesugust parandust ette võtta.“

Missugune oli see Kauksi koolimaja koolimaja **Hendrik Naruskovi ajal**, seda saame teada **Gustav Vähi (1882-1964)**, kes ise õppis selles koolimajas, mälestustest:

„Vähi talus asus Kauksi kool 28 aastat.[Tegelikult 51] Siin oli kool juba jaotatud aastateks [talvedeks] - 3 aastat. Õpetajaid oli siin sel ajal 2 Gustav Pennard [Pennert] ja Heinrich Narusberg [tegelikult 4]. Õpilased käisid koolis oma äranägemise järgi. Kool algas 15. oktoobril ja lahtisaamine oli kevadel 25. märtsi paiku. Selleaegseid klasse nimetati talvedeks /.../ Klassiruumi ja muid ruume koristasi lapsed ise. Korrapidajad kütsid ka ahju. Klassis oli pikk laud. Tüdrukud istusid ühel pool ja poisid teisel pool lauda. Õpetaja jaoks oli kantsel, tema pea kohal rippus keisri pilt. Käimlat ei olnud. Poisid käisid rehe taha, tüdrukud aida taha. Klassituba pesti kaks korda talve jooksul. Mõnikord oli koolimaja nurgas suur lumehang.“

Parandusi e. remonti selle koolimaja juures aegajalt tehti, aga päris uut koolimaja Mooste valla Kauksi kool ka hiljem ei saanudki. Süüdi oli selles valla rahapuudus ja ka rahvusvaheline olukord: Venemaa 1905. a. revolutsioonile järgnesid rasked reaktsioonaaastad ning hiljem I. Maailmasõda 1914-1918.

20.saj. alguseks on ka see on see koolimaja väikseks jäänud. Laste arv oli Kauksis kõvasti tõusnud. Arutati ja mõeldi ning kool viidi tagasi Kauksi keskele, endisesse kõrtsihoonesse.

Pärast kooli minemakolimist kuulus Kauksi koolitalu aastast 1922 perekond Vähile ja praegune vanem põlvkond tundiski seda talu Vähi taluna. Pärast Gustav Vähi surma seisis maja kaua aega tühjana. Siis ostis selle Linda Teesalu Kanassaarest ja praegu kuulub see viimase lapsepapsele. Maja on praeguseks remontide ja ümberehituse tagajärjel väliselt muutunud (uued aknad, eterniitkatus), aga ikkagi on remont pooleli ja maja tühi.

3. Kauksi kõrts-koolimaja

7.01.1920–26.08.1944 24 a.

7. jaanuaril 1920 toodi Kauksi kool mäelt alla orgu endisesse Kauksi kõrtsimajja.
26. augustil 1944 põles Kauksi kõrtsist koolimajaks ümberehitatud hoone maha.

Kauksi kõrts rajati umbes **1870.** aastal parun **von Nolckeni poolt.** Hoone ehitamise aegu selgus, et selles kohas oli olnud kunagi matusepaik.

Mihkel Polakes, 81 a. vana, jutustas 1927. a. nii: „Praeguse Kauksi koolimaja (varem kõrtsihoone) kohal olnud vana matusepaik. Ehitamise ajal leitud inimeseluid, raha, preese, pronkssõrmus“. (Folklore. ee.: Ajaloolist traditsiooni Põlva kihelkonnast.../A. Madiberg). Mõisnik rentis kõrtsi hiljem välja. 1905. a. oli näiteks Kauksi kõrtsmikukuks Christian Anniotti. Kõrtsmik on olnud seal ka Riho Tähema vanaisa Adam Mõttus.

Kõrtsi külastajaid olnud rohkesti, isegi kaugematest valdadest, ja alati tolknend purjus mehi kõrtsiesisel ning suurte kõrtsivärvavate varjul. Räägitakse, et kõrtsis toimunud tülisid, tapelusi ja kuulda oli igasugust labast nalja.. Kord jälle hüpanud noor neiu kõrtsikaevu. „Postimees“ 19. aprillil 1898 (N 93, lk.3) kirjutab näiteks nii: „Jüripäeval olnud Kauksi kõrtsi juures purjutajate vahel äge taplemine, mis juures mitmele lahingust osavõtjale nooremehele nuga sisse löödud. Mõnigi peremees olnud päale jüripäeva künniga kimpus, kuna sulane „aastapäeval“ saadud haavu põeb.“ Kõrtsi juures tapeti 1914. a. jaanipäeval 2 inimest viinauimast tekkinud sõneluse tagajärjel. Tapja põgenes. Üldiselt oli kõrts rahva kõlbelise elu väga suureks allaviijaks.

Maailmasõja puhkemisel 1914. a. kõrts suleti ja maja kasutati elukorterina. Saksa okupatsiooni ajal 1918. a. elasid kõrtsis saksa sõdurid.

7. jaanuaril 1920

toodi Kauksi kool ülevalt mäe otsast endisest vanaks ja väikseks jäänud koolimajast alla jõe äärde kõrtsimajja. Hoonele oli eelnevalt tehtud mõningat remonti, aga ka see maja ei rahuldanud kaugelki kõiki koolimajale esitatavaid nõudeid. Pärast kooli viimist kõrtsi ruumidesse laulnud kohalik värsimeister, vana Kargu Eva: „Kauksi kõrts ei kõlba kooliks, seal kord kurat troonis toolil, veri värvind uksi aknaid.“

Koolimaja oli tol ajal ka ainuke koht, kus talvel sai üritusi korraldada, siin toimusid ümbruskonna peod ning laulukoori ja pasunakoori harjutused ning näidendiproovid. Pidude ajal oli aga enamasti väga halb kord, joodi, kakeldi ja isegi varastati.

PM 1920, 30.11, lk.2 Aknad eest ära varastatud -x [H. Narusberg]

Moisekatsi-Kauksi lauluselts „Eha“ pidas 21. nov. kohaliku vallakooli [Kauksi kooli] ruumides pidu, mille puhul soojuse pärast avatud **kooli aknad ära varastatud.** Nagu kuulda, olevat kuritöö jälile saadud. Ka mujaltpoolt on aknavargust kuulda. Ühel peremehel on isegi saunaaknad eest ära varastatud.

Endises kõrtsimajas tuli Kauksi koolil ilma suurema remondita töötada tervelt 13 aastat. Vallamajas kaaluti küll koolile uute ruumide leidmiseks mitmeid variante, aga teoks neist ükski ei saanud.

„Postimees“ 1921, 29.10, lk.2, -g [H. Narusberg]: **Moisekatsi valla uued kavatsused:**

„Kauksi mõisa planeerimise puhul tuleval kevadel kavatsetakse uut mõisa elumaja ära osta koolimajaks, sest et praegused ruumid endises kõrtsis ajanõuetega tasakaalus ei

seisa. Küsitavaks jääb aga eelnõu rahaline külg, kuna vald isegi käesoleval aastal umbes 100000-margalise puudujäägiga arvet lõpetama peab. Ei ole teada, mis tehakse endise vanaaegse koolimajaga ja hulga selle juurde kuuluvate hoonetega [koolitalu], kuna koolimaa tuleval aastal ära jagatavat. Vennaste palveselts, kelle maja sõja algul ära põles, ei jäta juhust tarvitamata neid ruumisid omale võita. Omal ajal kavatseti Kauksisse abikirikut asutada, missugune nõu nüüd arvatavasti maha maetud on.“

Kauksi kõrts-koolimaja kohta leiame ajalehtedest veel ühe kriitilise märkuse:

„**Postimees**“ 1922, 28.04, lk.5: „Monarhistlikud embleemid tuletavad meil ikka veel „õndsaid aegu“ meele! Hiljuti tõid ajalehed teate, mille järele Saksa valitsus on otsustanud kõik monarhistlikud embleemid avalikkudelt kohtadelt maha võtta lasta. Nii on siis Saksamaal keiser Wilhelmi austamisest juba üle saadud. Mis aga meie maasse puutub, siis kestab see siin veel edasi. Moisekatsi-Kauksi algkooli trepi kohal „ehtis“ hiljuti veel okupatsiooniaegne monarhi krooniga varustatud mustkollane **Saksa riigi vapp võõrkeelse pealkirjaga**.

Et me ikka veel Saksa- ja Venemaal elame, seda tunnistavad ka ühes või teises käidavas kohas teelahkmele ülesseatud juhatustulpade kirjad. Peipsi rannas leidub muu seas ka rahaasutusi, mille sissekäigu koht ikka veel endiseid venekeelseid pealesunnituid silte kannab. Meie inimestel on tõesti metshärja turi. 700-aastasest orjapõlvest ei ole veel küllalt saanud.“

PM 1923, 08.10, lk.2 Koolide seisukord Moisekatsis. (Autor märkimata)

„Omal ajal võttis meie valla nõukogu õige kergesti asja omaks ja viis Mooste algkooli mõisa herrastemajja üle. Niisama viidi **Kauksi algkool** vallamajast, mis kaela ähvardas tulla, **üle Kauksi kõrtsi**. Meie herrastemajas sai lastel kui ka õpetajatel hea töökoht, kuna kõrtsis ainult rohkem ruumi sai, kuna valgust ja soojust seal juure ei tulnud. Pealegi hakkas veel varsti katus ka läbi laskma ja laseb praegugi.

Nii herrastemaja kui ka kõrtsiga on aga vald praegu hädas, kummagi peale ei kinnitata ei rendi- ei ka ostulepingut. Minevase õppeaasta töötasid koolid seal ainult kohalise mõisavalitseja armust, sest kuskiltki ülevalt poolt oli kindel käsk olemas kooli enne mitte hoonetesse sisse lasta, kui leping kinnitatud. Praegu algab jälle õppetöö, aga rendileping on kinnitamata. 19. sept. otsustati vallanõukogu poolt algkooli kõrgemaid, V. ja VI klass., mõisas avada, kuid kõik olid nõutud küsimuse ees, kuidas saaks herrastemaja ära osta või pikema aja peale rentida, sest praeguse seisukorra juures ei julge vald seal midagi ette võtta. Seni ei ole kuskilt osatud juhatadagi, kelle poole tuleks pöörduda, et leping saaks sõlmitud. Riigimaade valitsus saadab kohaliku mõisavalitseja juurde, see ütleb, et temal võim puuduvat. Koolid on aga ühtepuhku hirmul, et ühel päeval need lageda taeva alla paisatakse. **Kauksi koolimaja** (kõrtsi) katuski seisab praegu parandamata, sest vald ootab, millal leping sõlmitakse.“

Selleks aga, et ka Kauksis saaks Eesti Vabariigis kehtestatud kohustuslikule 6-klassilisele algharidusele kunagi üle minna, oli koolile vaja hoopis suuremaid ja korralikumaid ruume.

1929. aastal võeti lõpuks vastu otsus: **Kauksi kõrts-koolimaja ruumides tuleb hakata tegema suuremat ümberehitust.**

1932. a. suvel käisid ümberehitustööd veel täie hooga.

1. sept. 1932 kirjutas „Võru Teataja“ (N 98, lk.1) järgmist: „**Kauksi endine kõrts**, nüüdne algkooli hoone **ehitatakse täiesti ümber**. Ümberehitamisel saavad kooliruumid avaramaks ja suuremaks. Rehealusele teise otsa ehitatakse õpetajate elukorterid ja esimesse ossa võimlemissaal, mida ka peosaalina kasutada saab. Praegu on ehitus täies hoos ja on loota, et kõik tööd lõpetada jõutakse. Kahjuks ainult ei võimalda eelarve tänavu võimlemissaali ehitada, mille järele on tunduvalt tarvidust alati tuntud, sest piduruumi, eriti talvel, pole kuskilt saada.“

Novembris 1932 olid selleks õppeaastaks planeeritud tööd lõppemas. „Võru Teatajas“ (N 126, lk.3), 5. nov. 1932 kirjutati.:

„Kauksi algkooli hoone (endine kõrts) ümberehituse tööd on lõppemas. Ümberehituse teel said klassiruumid avaramad ja päikeseküllamad. Praegu asetsevad mõlemad klassiruumid vastu päikest, kuna muidu teise klassi päike üldse ei paistnud. Samuti said ümberehitamisega otstarbekamaks muudetud õpetajate eluruumid. Senini oli vaid eluruum koolijuhatajale, kuid nüüd on eluruumid ka teistele õpetajatele. Nii et vallal ei ole enam vaja karta, et hakatakse kohtu teel korteriraha nõudma. Ainukene asi, mis praeguse ümberehituse tagajärjel kannatab, on seltskonnategevus, sest olgugi, et klassid on suuremad, kui enne, kuid pidude pidamist ei võimalda nad siiski, sest on liig nelinurksed ja pole otsas teisi ruume. Nimetatud puudusest loodetakse üle saada **tuleval aastal, mil teise otsa ehitatakse võimlemise saal.** Praegune ümberehitus läks maksma 6000 krooni.“

Ümberehitus lõppes 1933. aasta oktoobri lõpus.

28. oktoobril 1933. a. oli uue, renoveeritud koolimaja avamine. „Võru Teataja“ 2. nov.1933 (N 124, lk.3): **Uus koolimaja Kauksis.**

„Pühapäeval oli **Mooste valla 6-klassilise algkoolimaja pühitsemine.** Vaimuliku talituse pidas **õpetaja Kivisikk**, kuna aga kõnedega esinesid veel mitmed valla- ja seltskonnategelased. Uus ajanõuetele vastav koolimaja valmis endisest Kauksi kõrtsimajast põhjaliku ümberehituse teel. Vastavad ehitused läksid vallale maksma 5000 krooni.“

Ümberehitamine võttis küll aega, aga tulemus oli hea. Kool sai saali, näitelava, õpetajate eluruumid ja korralikud klassiruumid. 03.11.1933 (N 300, lk.6) kirjutas „Päevaleht“: „Moisekatzi vallas valmis Kauksi algkooli hoone ehitustöö. Koolimaja saal mahutab umbes 180 inimest ja sisaldab ka näitelava.“

Selles korralikus koolimajas said Kauksi lapsed õppida kahjuks vaid 11 aastat.

1944. a. sõjasuvel asusid õpetajate poolt tühjaks jäetud Kauksi koolimajas korteris **vene sõdurid.** Ümbruskonna elanike jutu järele kukkunud need **26. augustil 1944** aupauke mürtsutama, kuna eelmisel päeval oli sakslaste käest vabastatud Tartu linn. Üks leekkuulidest tunginud koolimaja laastukatusesse ja süüdanud selle. Tugeva tuule ja kuiva ilma tõttu ei suudetud maja enam kustutada. Sõdurid ei olevat ka lasknud kohalikke elanikke tuld kustutama, ehkki jõgi oli kõrval. **Koolimaja põles maha koos kogu inventari, raamatukogu ja muu varaga.** Süttisid ka üle jõe asunud **Massi talu** (kuulus Poolakesele) ning Ludvig Valli pood ja põlesid samuti maani maha.

Pärast põlemist seisis endine Kauksi kõrts-koolimaja aastaid varemetes. Püsti olid valged, akendeta kiviseinad ja kaks kõrget korstnat. Aastal 1957? ehitas kohalik kolhoos „Ühendus“ (asut. 1951) varemetele oma töökoja. Seal oli aastaid ka kolhoosi sepikoda. Töökojana ja sepikojana oli kunagine kõrts, hilisem koolimaja, kasutusel kuni 1974. aastani, mil valmis uus „Sõpruse“ kolhoosi töökoda. Aastate jooksul töökojast levinud saastus nafta, määrdeainete ja bensiini näol reostas jõe ja selle ümbruse taimestiku ning tappis kalad ja vähid jões. Aastatel 1950-53 said koolipoisid isegi paljaste kätega vana silla juures olevate kivide alt vähki püüda. Kauksi vana silla juures elasid minu kooliajal ka sellisd väga toredad linnud nagu vesipapid.

Veel hiljem kasutas kolhoos kõrtsi-koolimaja-töökoda hoonet linavarte kuivatamiseks ning ühes otsas asus kaupluse ladu. Pärast kolhooside likvideerimist jäi hoone jälle kasutuseta seisma ja laguneb edasi. Aastal 2006. erastati säilinud hooneosa ja maa tema ümber perekond Lelbretile.

Massi taluhoonete asemele ehitas aastaid hiljem uue maja Pärja Sing-Naruson

4.

Järgneval 12 aastal (1944-1956) asus Kauksi MTK ja Kauksi 7-kl. Kool mitmes eraldi asuvas talumajas.

1. Orava talu elumaja **1944. a. sügis - 2015 - 71a.-**
Kasutusel praegugi, aga ümber ehitatud.

2. Kaupmees August Pärandi maja **01.11.1944–15.01.1946 1 a. 2,5 k.**
Elumajas 3-4. klass ja hiljem kaupluse ruumis 7. kl.

1944. a. sügisel alustati koolitööd **Gustav Peetri p. Poolakesele** (1880-1949) kuulunud **Orava talu ruumides** ning endise Kauksi kaupmehe **August Pärandi majas**. Viimane maja oli alles paar aastat tagasi ehitatud. Kooli avamisega oli suuri raskusi, kuna kogu vajalik inventar oli hävinud. Talu oli tühi, selle omanik Gustav Poolakes arreteeriti 08.12.1948; süüdistus 14.12.1948, § 60, lg. 3; kindlustusmaksu mittetasumine kulaklikesse majapidamistesse kuuluvate isikute poolt, ta suri vangistuses 22.05.1949. Samuti represseriti August Pärand, aga temal õnnestus aastaid hiljem kodutallu tagasi tulla. Mõlemate meeste majad ja varad natsionaliseeriti.

15. jaan. 1946. a. tabas Kauksi kooli järjekordne suur õnnetus – **süttis põlema A. Pärandile kuulunud maja ja põles maani maha koos kogu koolile kuulunud inventariga**. Tulekahju algas õhtul kell 8. Kooli ruumides asus tookord ülemnõukogu valimiste puhul agitpunkt. Valvekorras oli õpetaja **Karl Sillamäe**. Õpetaja **Jüri Tikk** märkas esimesena tuld. Tundus, et tuli oli alguse saanud külmast katusealusest ruumist. Tulekahju tekkimise täpne põhjus jäi aga alatiseks välja selgitamata, kuna tuli levis väga kiiresti. Sisse põles kogu kooli inventar ning õpetajate **Jette Halgma** ning Jüri Tiku majakraam. Oli arvamus, et kooliteenija **Ann Luts** oli hooletult ümber käinud kuuma tuhaga. Keegi pidi ju süüdi jääma! (Ann Luts, sünd. 1879, töötas muide Kauksi koolis kooliteenijana 25 aastat, aastatel 1932-1956. Ta oli 77 a. vana, kui jäi pensionile).

1945/46. õppeaasta teine pool oli raskeim ajajärk Kauksi kooli ajaloos. **Kogu kool koondati Orava tallu. Hakati tööle kahes vahetuses**, hommikupoolikul nooremad ja õhtupoolikul vanemad klassid.

1946 – 1950 aastal võeti **lisaks Orava talule** kooli kasutusse ruume veel 2 talus:

1. Naruskovide elumaja otsatuba **1946 – 1950** **4 a.**
1-2. klass

Kauksi kooli endine õpilane ja hilisem õpetaja **Asta Zärens-Pintsaar**:

„Õppisin Kauksi koolis 1949/50–1955/56. Kooliteed alustasin 1949. aasta sügisel kooli selles osas, mis asus **Naruskovide** elumajas. Klassiruumina kasutati maja otsatuba, millele oli eelnevalt tehtud remonti. Ruumis oli 2 pikka musta lauda, millel kummalgi pool pikk pink. Ühel pool istusid poisid, teisel pool tüdrukud. Otsaseinas oli suur must tahvel. Nurgas ukse kõrval oli riidenagi, veel oli seal taburet ja sellel pang joogiveega. See oligi kõik. Vahetundide ajal olime alati õues. Naruskovide pool asus minu ajal ainult 1. klass. Mingi klassi lapsed olid samal ajal Toome talus ja ülejäänud Orava talus. Kuna majad olid üksteisest üsna kaugel, siis teisi lapsi peale oma klassi laste me peaaegu ei tundnud. Tunti vaid neid, kellega oldi ühest külast.“

2. Toome talu elutuba **1948 - 1950** **2 a.**

1950-1956 paiknes **Kauksi kool kahes natsionaliseeritud talumajas: Oraval ja Saksal.**

Saksa talu viimane omanik Alide Haidak oli represserimise hirmus oma kodu maha jätanud ning minema läinud. Hooned natsionaliseeriti ja 6 aastat asus seal osa klasse ning õpetajate korterid. Praegu kuulub maja Kauksi kooli kauaaegse direktori Voldemar Kana perele.

Saksa talu elumaja **1950– 1956** **6 a.**

Algklassid, 1950/51 ka 5. kl.

Asta Zärens-Pintsaar:

1950-1953, 2.-4. klassini, õppisin Saksa talus ja 1953-1956, 5.-7. klassini, Oraval. Vahemaa kahe kooliosa vahel oli mitu kilomeetrit.

Saksa talus õppisid peamiselt algklassid, neist osa liitklassina. 1950/51. õ.-a. asus seal ka 5. klass. Saksa talu elumajast oli kooli kasutuses 3 tuba. Kahte neist kasutati klassiruumina, kolmandas olid õpilaste riided ja seda kasutati talvel ja ka halva ilmaga jalutussaalina vahetundide ajal. Neljas tuba ja köök oli kasutusel õpetajate korterina. 1950-1952.a. olid seal korteris algklassiõpetajad **Linda Hütt** ja **Vaike Lepaste**, alates 1952. a. sügisest on seal elanud kauaaegne Kauksi kooli õpetaja ja direktor **Voldemar Kana** oma perekonnaga. Praegu on see endine koolimaja välimiselt mõnevõrra muutunud, maja on laudadega üle löödud ning värvitud ja pandud on uus katus ning aknad, aga siseruumid olid veel paar aastat tagasi täpselt sama paigutusega, nagu minu kooliajal.

Orava talu elumajas õppis 5-7 klass. Maja oli täielikult kooli päralt. Õppisin Oraval aastatel 1953-1956. Seal oli 3 klassiruumi, lisaks sellele väike koridorike, köök ning pisike ruum direktori kabinetiks. Kõik need ruumid on praegugi alles (Köök, söökla, õpetajate ruumid ning üks klassiruum) Tavaline talukäimla asus õue peal, kohas, kuhu aastaid hiljem ehitati puukuur. Õuepoolses klassiruumis, kus oli meie klass, oli veel sees leso. Õpetajate tuba asus köögis, seal oli ka pliit veel sees. Meie üleriided olid kööki viivas koridoris. Maja oli hall palkmaja. Endine Kauksi kõrts-koolimaja, samuti Pärandite elumaja ning Massi talu hooned seisid kogu minu kooliskäimise aja varemetes.“

Pärast sõda kaaluti Kauksisse ka päris uue koolimaja ehitamise võimalust, aga selleks siiski raha ei leitud.

Ühes koolihoones hakkasid kõik Kauksi koolilapsed jälle õppima alles 1956. a. sügisel, siis, kui Oraval valmis esimene juurdeehitus.

Ümberehitused Oraval

1. juurdeehitus valmis 1956. a. sügisel
Juurde ehitati pregune saaliosa ning saali kõrval 2 uut klassiruumi.
2. juurdeehitus valmis 1962/63. õppeaasta 3. õppeveerandil.
Juurde ehitati 3 uut klassiruumi maja lõunapoolses küljes.
3. Koolimaja kapitaalremont 2005. a.

Kauksi kool on vist küll ainuke kool Põlva rajoonis, mis ei saanudki endale päris uut koolimaja. Enamikus teistes paikades valmisid nõukogude ajal vägagi uhked koolimajad.

Koostas: Asta Pintsaar